zvolna šířiti ke středu a pravici. Združujícím činitelem jest měšťák kapitalista. Kapitál vždycky a všude žil z nepřátelství a válek, a proto je vyvolává a udržuje, tu zřejmě, onde latentně.

3. Vyhlídky spravedlivého soužití českoněmeckého, vím to, jsou velmi špatné, pokud mám zřetel k starším generacím, které mají dnes rozhodné slovo v aktivní politice: generace ty na obojí straně zešedivěly v hříších a jsou poraženy hloupostí i hrubostí ducha i srdce. Od nich nečekám nic. Ale věřím v mladé, v mladé na obojí straně. Tu i tam vyroste, musí vyrůsti *mladá generace*, která nebude ničit ani svého ani cizího života nespravedlností, záštím, útiskem, zlobou; které hrubost a násilí nebude silou; jež rozkvět svého národa a lásku k svému národu nebude zakládati na ničení cizího národa sousedního a na nenávisti k němu. *Cestu* této nové generaci musí připravovati a bude připravovati všecko: moderní tvorba básnická i umělecká, moderní filosofie, právověda i sociologie, ethika individualistická jako hygiena kolektivistická. Sám smysl poesie vidím v tom, aby rušila osamocení mezi dušemi, odplavovala přehrady, jež mezi ně nastavily nenávist, zloba, nevědomost, předsudky všeho druhu. Poesie vpravdě moderní může býti jen *dělnicí lidství* — jen jednotitelkou a spojovatelkou toho, co žilo posud neblahou sudbou v rozdělení, sváru a nepřátelství; jinak ztrácí raison d'être. Vím ovšem, že jest snadnější a výnosnější přemílat staré šablony a stará schemata, opakovat a rozmělňovat staré situace, tolikrát již napsané a vykořistěné v různých obměnách. Ale jak bude přibývati lidí opravdu nových, mladých duchem i duší, tak bude jim nesnesitelný tento starý divadelní krám, tak poroste touha po nové poesii vpravdě moderní, a to jest *poesie lidství* a bratrství. A v té době budou vznikati na příklad romány soužití českoněmeckého, které je budou předjímati v jeho plasmatickém ději a vývoji a připravovati tak jeho naplnění. Věřím v této věci zcela upřímně v pomoc *moderní* poesie a *moderního* umění: po své bytosti jsou a musí býti dělnice a uskutečňovatelky lidství — i *lidství internacionálního* a právě jeho. Musí jim záležeti na tom, aby volně proudily a kolovaly celým tělem světového lidství krev a plamen lásky a života.

Na Vinohradech 22. prosince 1921.

Poznámky vydavatelovy

Jedenáctý svazek Kritických projevů F. X. Šaldy přináší jeho kritické a polemické práce z let 1919—1921. K úplnosti obrazu tehdejší Šaldovy tvorby kritické chybí essay In memoriam Růženy Svobodové, vydaný samostatně roku 1920 (definitivně v Souboru díla F. X. Šaldy, Studie o české literatuře), a přednáška Básnická osobnost Dantova, proslovená 25. října 1921 a současně vydaná (definitivně v Souboru díla F. X. Šaldy 9, Studie o umění a básnících, str. 59—90). Náš svazek tvoří tedy většinou stati a feuilletony z denního tisku, hlavně z Venkova a Tribuny, některé studie, články a glossy vyšly v druhém ročníku Šaldova Kmene a jiné konečně v Lípě 3, redigované r. 1920 Boženou Benešovou. Stať Voják a vojáctví přejímáme z příležitostného sborníku Československé armádě k 28. říjnu (Praha 1919). Část těchto prací zařadil sám autor do knihy Časové i nadčasové (1936).

Šaldova kritická tvorba v poválečných letech vyrůstá zákonitě z názorových bojů doby válečné, v nichž se tento český kritik přiblížil lidovému kolektivu a denním otázkám sociální politiky. Začátek dvacátých let znamená v Šaldově vývoji ještě větší zaktivisování vztahu k přítomnosti, k současnému dění, a to nejen v jeho oboru nejvlastnějším, v kritice, ale i v otázkách společenských. Cítí přímo občanskou odpovědnost za vývoj v nově vytvořené republice a uvědomuje si velikost úkolů, stojících před vším lidem. Nová společenská situace vyžadovala revisi dosavadního vztahu ke skutečnosti, která se změnila: naplnění starých pojmů novým, pravdivějším obsahem. Proto se Šalda tak jako nikdy předtím zúčastňuje svými články — a příznačně v denním tisku, neboť v době, kdy vystoupil z redakce Kmene po dokončení druhého ročníku, nemá svou vlastní tribunu — široké diskuse o úkolech nového státu, o jeho lidském poslání, o povinnostech spisovatelů, o postavení literatury v svobodném státě. Kruh jeho zájmů se proti dřívějšímu období rozšiřuje a zaujímá i takové otázky, jimž dříve nevěnoval tak prohloubenou pozornost, na př. otázku důsledného demokratismu, který musí proniknout do mentality každého občana, nebo otázku charakteru nového, sociálně spravedlivého státu. Zároveň si ovšem vytváří i vztah k vůdčím osobnostem politickým, k Masarykovi a Štefánikovi, i když zatím jen tím, že je hodnotí především jako vědecké a lidské individuality. Napsal o nich v letech 1919 a 1920 dva oslavné články — zde neotištěné, stejně jako drobný, příležitostný referát o knize A. Masarykové, Dopisy do vězení (Lípa 3, 1920, sv. 5, str. 59—61) —, které nesou na sobě všechny stopy popřevratového

nadšení a důvěry v představitele zahraničního odboje. O Štefánikovi psal panegyricky pod bezprostředním dojmem zprávy o jeho úmrtí v nekrologu *Osobnost Milana Štefánika* (Venkov 11. 5. 1919, č. 111, str. 2—3). O Masarykovi napsal u příležitosti sedmdesátého výročí jeho narozenin článek *Masarykova osobnost filosofická* (Venkov 7. 3. 1920, č. 57, str. 4—6). Snažil se postihnout Masaryka filosofa v jeho úsilí tvůrčím, tak jako by šlo o osobnost básnickou. Cítil se s ním spřízněn tam, kde Masaryk kladl důraz na hodnoty náboženské, a přijímal v tomto smyslu i Masarykovu kritiku marxismu. To byly důsledky jeho idealismu. Poněvadž však necouval před vůlí po revolučním vytvoření nové sociálně spravedlivé společnosti, snažil se domýšlet i smysl Masarykova díla podle představ, které byly jemu blízké. Domníval se, že Masarykův ideál humanitní nemůže vyústit jinde než tam, kde by chtěl Masaryka vidět. Vyslovil názor, že z Masarykova díla filosofického lze vyvodit „nejbližší úkoly naší národní budoucnosti: vybudovati stát sociální spravedlnosti a lásky — uskutečniti království boží na zemi". Že se Masaryk takto danému cíli odcizil, že nedovedl „zasnoubiti sílu s láskou", že toto „zasnoubení" svým vztahem k Říjnové revoluci přímo popíral a že sám přímo podléhal silám nepřátelským „lásce", to si ovšem Šalda uvědomoval teprve postupně v pozdějších letech, především pak ve své kritice Masarykovy Světové revoluce v roce 1925.

Šaldovy názory se měnily, protože se měnila sama skutečnost, s níž byl spjat těsnými pouty. S tohoto hlediska je třeba vidět i jeho zapojení do politického života i jeho přispěvatelství v agrárnickém Venkovu. Stavěl se vší svou bojovností za aktivní účast spisovatele i básníka a kritika při vytváření nového státu a pokládal za lidskou necelost a neúplnost život nepolitický, kterým se ten který veřejný činitel, spisovatel zvláště, vylučoval „z té nesmírné vlny vzruchu, naděje a víry hromadné, jež na štěstí vyvstala, aby obrodila svět". V agrární straně viděl záštitu drobného venkovského lidu, jíž se z počátku zdála být, stranu sociální a všenárodní, neboť pokládal třídní boj za škodlivý programový výmysl sociální demokracie, odmítaje jednak její chybnou národnostní politiku z prvních let války, jednak podléhaje válečným ilusím o jednotném národě. A tak nadšeně přijal pozemkovou reformu a sliboval si od ní zlepšení sociálního rozvrstvení státu, v němž by základním typem nebyl již proletář, ale malý vlastník půdy. Ještě v roce 1927, kdy mu již byla jasná nebezpečná polovičatost provádění pozemkové reformy, mohl v článku O tom, jak jsem se přizpůsoboval svým „pánům" (Rudé právo 6. II. 1927) hájit svůj někdejší názor na poslání agrární strany, jak je po světové válce chápal: „Psal-li jsem do Venkova na příklad o ‚návratu k půdě', byl to agrarismus sociální, za nějž se nikterak nestydím ani dnes. Žádal-li jsem, aby měl každý několik hrud půdy, žádal jsem totéž, co žádal na příklad Anatole France, komunismu více než blízký."

Třídní rozpory a jejich zostřování, měšťácký charakter demokracie byly v prvním období mladého státu, opředeného nadějemi, zakryty nejedním pronikavým očím. Avšak jednotlivé záporné zjevy, zvláště krátkozraký postup některých politických stran při řešení národnostní otázky, v menšinovém státě tak závažné, jitřily již tehdy Šaldovu kritičnost a budily jeho odpor. Je to tím závažnější, že právě nacionalismem zakrývala měšťácká třída neustále se zostřující třídní boj. I v kultuře bránili čeští nacionalisté svým idealismem umělecké realisaci nové, složitější skutečnosti.

Šalda se přiblížil ve svém řešení poměru Čechů a Němců, Čechů a Slováků, ve svém pohledu na postavení republiky v Evropě marxistickému chápání nacionalismu a internacionalismu: mohl se tu opřít o svůj demokratismus, prosazovaný v národnostní otázce již od let devadesátých. Pochopil, že spravedlivé soužití národnostních menšin s českým národem může zajistit jenom politická a sociální levice. V souhlase s tímto názorem bojoval i za nezávislost kulturního rozvoje Slovenska a české kulturní kolonisátorství, důsledek vykořisťování hospodářského, považoval za osudný omyl a vinu.

Se společenskými změnami spojoval i nové úkoly, které vyvstaly před literaturou. Zamýšlel se proto nad obecným charakterem našeho umění a našich uměleckých snah před válkou, za Rakousko-Uherska, a usiloval o postižení nové úlohy, především literatury, ve změněných podmínkách — v nově vytvořeném státě. Šlo mu o včlenění umění do prudkého spádu společenského dění. Je to zárodek pozdějších přesně formulovaných názorů o aktivní společenské úloze umění. Podle jeho názoru naše tvorba před první světovou válkou víc útočila než přetvářela, byla více soukromou věcí jednotlivců, věcí spíš trpěnou než věcí péče celého zřízení. Ne dost konstruktivní charakter tehdejší naší tvorby chápe nyní jako spoluvinu české pasivity politické, v níž jsme se neprojevovali jako skuteční revolucionáři, ale spíše jako anarchisté. Nyní však stojí naši spisovatelé před povinností vytvořit literaturu opravdovější, společenštější a sociálnější.

Tím, že Šalda rozšířil svůj zájem na otázky české společnosti, zapojila se mu i literatura do širších souvislostí; byl by v ní rád nalezl „nástroj stavby společenské". Ne mravní, ani společenskou lhostejností, ale probojováním nových idejí, zobrazováním ideálu nového demokratického člověka měla být naplněna díla tvůrčích soudobých umělců. Při srovnávání starého typu českého spisovatele s ideálním představitelem typu nového, který se podle Šaldy musí zrodit, neboť je společensky nutný, dostal se i k prvním svým postřehům o rozpornosti národního celku. Starší spisovatelé viděli podle něho schematicky národ jako jednolitý celek, zatím co dnes je národ „rozbouřené moře protilehlých zájmů, idejí, názorů, potřeb", a proto i tvůrce obrazu nových společenských a mravních problémů musí být jiný typ, než byl typ spisovatele předválečného. Tento nový typ spisovatele, jehož posláním i postavením ve společnosti se Šalda zabýval v řadě článků (Umění v republice, Básník a politika, Ještě o budoucí literatuře a j.), musí být „lékařem přítomnosti a věštcem budoucnosti". Je tu uložen bystrý postřeh, že největší myšlenka nové doby, sociální spravedlnost, nemůže být prosazena a realisována diskusí, slovy, nýbrž bojem. Básníci musí být proto bojovníky za lepší budoucnost lidstva; protože však není možno milovat lidstvo abstraktně, ale pouze prostřednictvím vztahu k určitým konkretním lidem, je povinností básníků „předjímat budoucnost svého lidu". S tím souvisí i změna tvůrčí metody: ne již obkreslovat skutečnost, ale vidět v ní předzvěst budoucího a toto budoucí předcházet a předjímat. Vytvářet v uměleckém díle lidi, kteří pro sociální spravedlnost trpí, žijí a umírají.

Šalda se sám v této době prodíral k pravdivému zobrazení a zachycení současnosti a jejích progresivních prvků i ve svých dílech uměleckých. Tak v dramatu Zástupy (1921) řeší naléhavý problém individua a kolektivu, aktuální již za války a žhavý nejen pro samotnou osobnost autorovu, nýbrž pro řadu českých umělců a intelektuálů (srovnej hru Jiřího Wolkra Hrob).

Ve svém předvídání příchodu kvalitativně nové literatury vycházel z toho, že v dobách bouřlivé kulturní tvorby, v dobách každého společenského rozmachu, který náš národ tehdy také prožíval, vyrůstalo vždy umění protisubjektivistické, neindividualistické. Očekával tedy s určitostí vznik nového umění a vyzýval umělce k jeho uskutečňování. Z počátku však byl nucen konstatovat, že nová časová literatura je mdlá a slabá a že se vývoj osobností zpožďuje za společenskými událostmi. Obával se starého uměleckého akademismu a viděl české kulturní nebezpečí v tendenci k vytváření typu spisovatele moralisty, který měří život mírou vnějškové korektnosti, který nesnáší svobodnou tvorbu a nahradil by ji rád „výrobou podle chudoduchých receptů".

Vidí-li umění v širokých souvislostech společenských, nemohl mu uniknout ani problém naší poválečné politiky. Na začátku roku 1921 upozorňuje na přepolitisování našeho veřejného života, odmítaje zároveň jakékoliv výtky ze zaujetí proti politice vůbec. V dobré politice vidí organisační vědu a umění. Avšak politiku, která neslouží životu, demagogii a frázi ostře odmítá. Tyto kritické výhrady vyslovuje především vůči kulturní politice.

Nedocenění významu umění pro život, nedocenění jeho vlivu na společnost pociťoval zvlášť nyní velmi hořce. Šablonovitou, netvůrčí péči z módnosti, konvenčnosti, oficiálnosti stroze odmítal. Šlo mu o kultivování umění, o stálý a neutuchající zájem o ně, o cílevědomé rozvíjení talentů. Zatím však postřehoval, že na jedné straně politika vnikla do poesie jako spekulace a na druhé straně že soudobá oficiální kritika měří poesii podle její vnějškové a chvilkové užitkovosti. Odsuzoval přísně, že kultura není předmětem důsledné péče, ačkoliv byl současně nucen s politováním přiznat pokles zájmu veřejnosti o literaturu, po níž byl před válkou hlad. Kritisoval vydávání děl plných nicotností a malicherností, zatím co politická poesie žádá především „pevné přesvědčení lidské a rozhodný charakter mravní".

Základní poslání soudobého umění a přední úkol soudobých umělců viděl ve snaze odstranit přehrady mezi tvůrcem a čtenářem. Buď tím, že umělec odvrhne všechny své touhy po individuální odlišnosti a bude se snažit splynout s lidem (a skutečný umělec zůstane i tak silnou individualitou), anebo tím, že umělecké dílo své čtenáře lidsky a mravně oplodní a povznese.

Šaldovy kritické projevy ze začátku dvacátých let neustále provází přesvědčení, že musí přijít nová, kvalitativně odlišná tvůrčí literatura, která bude nositelkou boje za sociální spravedlnost a představitelkou umění protisubjektivistického, kolektivistického. Tyto rysy, rysy umění hromadného, postřehl pak Šalda skutečně v pracích mladé umělecké generace wolkrovské a radostně je uvítal jako zárodky nového objektivismu v letech bezprostředně následujících.

Z Šaldových prací, které nejsou uvedeny v bibliografii jeho díla, otiskujeme v tomto svazku: Voják a vojáctví. Československé armádě k 28. říjnu (Praha 1919, str. 49), sign. F. X. Šalda. — Láska k zemi a její smysl. Zvěstování 1, str. 1—3 (č. 1, 10. I. 1919), sign. F. X. Šalda. — Ještě o korespondenci Růženy Svobodové. Zasláno různým časopisům, mimo jiné také Venkovu 6. II. 1920 (č. 32, str. 2—3), sign. F. X. Šalda. — Kandidatura Nobelovy ceny. Tribuna 12. I. 1921 (č. 9, str. 2), sign. F. X. Šalda. — Ještě kus literárních mravů českých. Venkov 12. VI. 1921 (č. 136, str. 5—6), sign. F. X. Šalda.

Do tohoto svazku patří také tři Šaldovy poznámky pod čarou, podepsané F. X. Š., Kmen 2, str. 398—399 (č. 51, 3. IV. 1919) a str. 404 (č. 52, 1. V. 1919), k referátu J. V. Sedláka: Šaldův sborník [F. X. Šaldovi k padesátinám. Red. Rudolf I. Malý a Ferdinand Pujman. Praha 1918]. První poznámka je zaměřena polemicky proti názoru Jindřicha Vodáka, který odmítá ve své stati pro Šaldu označení vědce a vidí v něm především básníka: *Jako doklad mé domnělé nevědeckosti uvádí Jindřich Vodák, že nemám prý „vybudované celistvé soustavy estetické" a že „prvního estetického pojmu, pojmu krásna" prý se jen mimochodem a povrchně dotýkám. Já však t. zv. soustavnost nepokládám za podstatný znak estetiky vědecké — jsou tlusté abstraktní estetiky německé co nejsoustavnější, a přece nemají nijaké hodnoty ani vědecké, ani lidské; a naproti tomu Stendhal, Ruskin, Guyau, Nietzsche, Bergson při vší nesoustavnosti jsou velicí myslitelé estetičtí. A také pojem krásna nepokládám za „první pojem estetický", z něhož by se mělo a musilo vycházet. Znám veliké estetiky, kteří se dokonce zcela obešli bez něho. Na př. Bernardin de Saint-Pierre nebo Stendhal, jimž byla estetika dokonce vědou o — štěstí!* Druhá poznámka opravuje tvrzení Vlastimila Kybala, který se ve sborníku zabýval Šaldovým vztahem k italské kultuře: *Jako pramen mého referátu v Literárních listech o Vrchlického překladu Zuřivého Rolanda uvádí Kybal „patrně" Francesca De Sanctis — nesprávně: tehdy, r. 1894, jsem neznal snad ani jména De Sanctisova, natož jeho knihy.* Sedlákův referát glossuje Šalda poznámkou poslední: *Uveřejňuji tento referát, aniž se tím ztotožňuji s jeho vývody. Také glossuji jen zcela výjimečně, ačkoli bych mohl kritikou a po případě polemikou s úvahami sborníku vyplniti celé strany tohoto listu.*

Při jazykové úpravě textu jsme se řídili praxí ustálenou již v předchozích svazcích Šaldových Kritických projevů. Citáty a tituly v Šaldově textu jsme upravovali podle znění předloh, kterých Šalda užíval. Kromě obvyklých úprav provedli jsme změny na těchto stranách (úpravy editorčiny jsou označeny značkou ed., ostatní jsou převzaty z Časových i nadčasových):

35 mohla rok co rok m. mohla *by*... (ed.);
41 tohoto *Attilu* m. ...*Attila* (ed.);
49 jednotným *člověkem:* hlavou m. ... *člověkem* hlavou;
53 byl *mu* ve svém umění m. byl ve svém... (ed.);
62 zítřek již uskutečňuje m. zítřek *je* již... (ed.);
69 *podlrhuje* m. *potrhuje* (ed.);
80 žádá plnění *mravů* m. ...*mravu* (ed.);
87 *kterými* spásal m. *kterým*... (ed.);
94 *k objektivné* skutečnosti m. *k neobjektivné*...;
99 nad svou *stranu* m. ... *stranou* (ed.);
102 přiblížit jen *s* úctou m. ... jen úctou (ed.);
105 s *čistýma rukama* m. s *čistými rukami* (ed.);
115 láskou *k* moci m. láskou moci (ed.);
145 Nic, *než* že Petr m. Nic že... (ed.);
153 podle jaké logiky *přišli lidé* zhodnotí m. ...logiky zhodnotí;
167 v... hodnocení *právním* m.... *právního* (ed.);

212 že ji *skládáme* m. ...*pokládáme* (ed.);
222 poesii *Baudelairovu* m. ...*Baudelairovou*;
235 pokazí-li *se* m. pokazí-li (ed.);
243 *nedotknutelného* m. *nadtknutelného*;
244 *v podstatě* m. *v postatě*;
zdraví a *obrodu* m. ...*ohradu*.

ZINA TROCHOVÁ

Str. 13 — Příští české historické poesie. Venkov 5. I. (č. 5, str. 2—3).

Str. 17 — Láska k zemi a její smysl. Zvěstování 1, str. 1—3 (č. 1, 10. I.). — Str. 20: *Ženy zvláště jsou povolány* — článek byl určen pro týdeník nesoucí podtitul List ženy československé (redigovala Růžena Svobodová).

Str. 22 — Starý a nový Toman. Kmen 2, str. 337—339 (č. 44, 16. I.). Knižně v Kritických glossách k nové poesii české (1939), str. 170—176. — *Podrobným rozborem kritickým* — viz Kritické projevy 4, str. 169, Kritické projevy 9, str. 248—250. Str. 25: *v kterési revui* — srov. Miloslav Novotný: Nová česká poesie, Nové Čechy 1, 1918, str. 451 (č. 9—10, listopad—prosinec). Na Šaldovu kritickou poznámku reagoval M. Novotný v článku Nové knížky veršové, Nové Čechy 1, 1919, str. 50—51 (č. 1, leden); *na hřbitově fischamendském* — srov. báseň Fischamend ve sbírce Sluneční hodiny.

Str. 29 — Výchova k demokracii. Venkov 19. I. (č. 17, str. 2—3). — Str. 30: *Walt Whitman vyslovil* — v essayi Democratic vistas (1870), česky Vyhlídky demokracie (1903). Str. 32: *jak říká Walt Whitman* — viz předcházející vysvětlivku.

Str. 34 — Návštěvy. Venkov 26. I. (č. 23, str. 2—3). — Str. 35: *básník The leaves of grass* — Walt Whitman, autor básnické sbírky Stébla trávy, v essayi Naši vzácní hosté v knize Vyhlídky demokracie (1870, česky 1903); *Přišel Rodin* — sochař Auguste Rodin navštívil Prahu ve dnech 28. V.—31. V. 1902 u příležitosti své výstavy, která se konala v Praze v Kinského zahradě a trvala od 10. V. do 15. VII. 1902. Srov. F. X. Šalda, Kritické projevy 5, str. 92—94. Str. 36: *Byl zde sochař Bourdelle* — Émile Bourdelle navštívil Prahu začátkem roku 1909 u příležitosti své výstavy v Mánesu; *Barbussův desátník Bernard* — postava z románu Le feu (Oheň, 1916). Str. 37: *směšné ženské osobě z Tolstého Vojny a míru* — nejstarší dceři hraběte Rostova Věře, provdané za plukovníka Adolfa Berga.

Str. 39 — Ad vocem naši dnešní historické poesie. Kmen 2, str. 353—354 (č. 46, 6. II.). — *Hrají nyní Attilu* — premiéra 24. I. 1919 v režii Hurtově; *F. V. Krejčí a Jindřich Vodák* — srov. K. [= F. V. Krejčí]: Attila, Právo lidu 26. I., a jv [= Jindřich Vodák]: Nedůstojné Národní divadlo, Česká stráž 30. I. 1919. Str. 44: *Pekařova Valdštýna... Šustova Václava II.* — srov. Josef Pekař: Dějiny valdštejnského spiknutí 1630—1634. Praha 1895; Josef Šusta: Dvě knihy českých dějin, kniha první, Poslední Přemyslovci a jejich dědictví. Praha 1917.

Str. 45 — John Ruskin. (*8. února 1819.) Venkov 9. II. (č. 35, str. 2—5). Knižně v Časových i nadčasových, str. 278—286. V knižním znění provedl Šalda některé úpravy stylistické, usilující o přesnější vyjádření myšlenky zvláště na místech hodnotících. Původní smysl svých soudů všude ponechal, i když se v třicátých letech jeho některé názory změnily. Z důležitějších změn uvádíme: str. 52, ř. 16: za větou končící sukno z cechu svatého Jiří je poznámka pod čarou *Tyto zprávy*

jsou ovšem z prvních let 20. stol. (Pozn. z r. 1936); str. 52, ř. 18: místo byl nesmírný *nebyl malý*; str. 52, ř. 18: Jeho *zásadám, které ovšem jiní obměňovali a uváděli v život*, vděčí Anglie; str. 52, ř. 32: za slovy cejch hanby je poznámka pod čarou „*Zvláště Ruskin předstihuje daleko všechny odborné socialisty, ba i Karla Marxe, prudkostí svých invektiv. Leninovy kritiky moderní společnosti vypadají vedle něho jako povídání venkovského děkana,*“ *píše o něm Georg Bernard Shaw v Průvodci inteligentní ženy po socialismu a kapitalismu. (Pozn. z r. 1936)*; str. 53, ř. 4: mnoho, *opravdovosti a iniciativnosti můžeme se stále od něho učit všichni*; str. 53, ř. 16: první věta posledního odstavce je vypuštěna; str. 53, ř. 21: že v něm *také jsou, jako jsou v něm i různé pošetilosti:* — Str. 48: *cinquecento* — název pro časový úsek kulturních i politických dějin Italie v 16. stol. Str. 49: *All great art is praise* — každé velké umění je chvála. Str. 51: *aurum ex ipso nascitur* — zlato se rodí samo ze sebe; *wealth = valor* — prospěšný pro život = cenný. Str. 53: *škola barbizonská* — významná francouzská škola nové krajinomalby v 19. stol., nazvaná podle obce Barbizon ve střední Francii; *thersitovská sorta lidí* — podle zbabělého, drzého a žvanivého Řeka Thersita z Homérovy Iliady.

Str. 54 — Smyslnost nevykoupená. Kmen 2, str. 369—370 (č. 48, 27. II.). — Str. 56: *Canis reversus ad vomitum suum* — pes, který se vrátil k tomu, co vyvrhl. Str. 57: *cela ne coûte rien* — to nic nestojí. Str. 58: *E quindi uscimmo a riveder le stelle* — ve Vrchlického překladu: Tu vyšli jsme a zřeli jsme zas hvězdy (poslední verš Pekla z Dantovy Božské komedie).

Str. 60 — Umění v republice. 1. Venkov 9. III. (č. 59, str. 2—3); *2. Poznámky zásadní*, tamtéž 16. III. (č. 65, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 313—320; z důležitějších úprav uvádíme: str. 66, ř. 15: prostředních děl a skladeb *nebo dokonce na lepenkové dekorace různých přeplácaných obecních budov*; str. 67, ř. 10: Máme dnes kreslíře — *karikaturisty, jejichž umění se blíží aspoň někdy naplnění těchto postulátů: V. H. Brunnera a Zdeňka Kratochvila.* — Str. 61: *Svatobor* — spolek založený r. 1862 k podpoře českých spisovatelů. Str. 63: *právě literáti byli to* — v májovém listě k českému poselstvu na vídeňské říšské radě r. 1917 formulovali čeští spisovatelé vlastenecko-demokratické požadavky českého národa. Str. 65: *býti Proteem* — Proteus, v řeckých bájích mořský bůh, který měl schopnost se neustále proměňovat. Str. 67: *nový humoristicko-satirický list* — Smích republiky, vydával Karel Stroff od r. 1919.

Str. 68 — Básník něhy lidské. Venkov 30. III. (č. 77, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 302—307, s několika změnami: str. 73, ř. 3: životné pravdy, *po tom umění, které se zdá již skoro dílem přírody*; str. 73, ř. 12: také Philippa, *třebas jen jako satelita;* toho dobrého. — Str. 68: *povídková knížka V městečku* — vyšla v překladu Vojtěšky Vaněčkové (1915); *dědic skepse montaignovské* — podle Michela de Montaigne (1533—1592), jehož skepse byla namířena proti lživým autoritám feudalismu a připravovala cestu svobodnému kritickému myšlení; *v dreyfusovské aféře* — obvinění francouzskožidovského důstojníka Alfreda Dreyfuse bylo r. 1894 inscenováno vojenskými reakčními kruhy a stalo se záminkou politického boje mezi blokem monarchistických klerikálů, republikánských oportunistů a pokrokové veřejnosti; *slendhalovský kult já* — v Barrèsově trilogii Le culte du moi (1888 až 1891). Str. 70: *Goncourtova Elisa* — srov. Edmond de Goncourt: La fille Elisa (1877). Str. 71: *Croquignol* — vyšel v překladu Pavlíkově (1926) s názvem Marcipánek. Str. 72: *Altenberg* — poslední kniha Altenbergova (zemřel 1919) se jmenuje Vita ipsa (1918); *Cependant...* — nicméně je třeba, aby byl román dobře komponován.

Str. 74 — Návrat k půdě. Venkov 4. V. (č. 105, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 298—301, s několika drobnějšími úpravami, z nichž uvádíme: str. 78, ř. 9: počínaje větou České straně agrární je celý závěr vypuštěn. — Str. 74: *Znárodnění a zlidovění půdy* — pod vlivem Velké říjnové revoluce byla československá vláda v dubnu r. 1919 nucena odhlasovat zákon, že stát má právo na půdu převyšující výměru 150 ha. Agrární strana, která stála v čele pozemkové reformy, přidělila jen část půdy malým zemědělcům a vytvořila přes dva tisíce zbytkových statků se značnou výměrou. Str. 77: *kniha... Gustava Le Bona* — Enseignements psychologiques de la guerre européenne (1919). Str. 78: *práce... Františka Modráčka* — o Šaldově stanovisku k Modráčkovi viz Kritické projevy 10, str. 169—174 a příslušnou vysvětlivku na str. 524.

Str. 80 — Člověk ethický a člověk moralistní. [Marie Štechová: Prameny Života. Výbor statí z let 1914—1918. Praha 1919.] Venkov 25. V. (č. 123, str. 2—3).

*Str. 85 — Básník americké demokracie. (Walt Whitman *31. V. 1819.)* Venkov 1. IV. (č. 129, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 263—268, s několika drobnějšími stylistickými a jazykovými úpravami. — Str. 89: *Nothing, not God...* — a nic, ani Bůh ne, není větší než kdokoliv sám. Verš z 48. oddílu Zpěvu o mně v překladu J. Vrchlického.

Str. 91 — Naše budoucí tvorba dramatická. [Otokar Fischer: K dramatu. Problémy a výhledy. Praha 1919.] Venkov 13. VII. (č. 164, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 287—291, s drobnými úpravami, z nichž uvádíme: str. 94, ř. 12: místo božské prozřetelnosti *božské kázně.* — Str. 94: *objektivná sociologie Durkheimova a „unanimism“ Jules Romainse* — francouzský sociolog David Émile Durkheim (1858—1917) zkoumal v soudobé společnosti jako celku především společenská zřízení; unanimism je idealistický požadavek sjednocení lidí ve jménu společných mravních nadtřídních zájmů. Str. 95: *tažení proti dekorativně historické dramatice* — Vodák psal kriticky o Krupičkových Vršovcích v článku Úpadek našeho dramatu historického, Česká stráž 8. V. 1919.

Str. 96 — Básník a politika. Venkov 20. VII. (č. 170, str. 2—3). — *Týdeník Zvon pohoršil se* — v nepodepsané glosse v rubrice Týden, roč. 19, str. 547.

Str. 101 — O čestné chudobě. Venkov 28. IX. (č. 299, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 308—312, s několika drobnými stylistickými úpravami. — *Nedávno vyšel* — Praha 1918; *Psal jsem asi před půl rokem* — viz zde stať Básník něhy lidské, str. 68—73. Str. 102: *v takovém Grandetovi, v takovém Gobseckovi* —

srov. Honoré de Balzac: Eugénie Grandet (1833), Gobseck (1830). Str. 103: *Teufelsdroeck* — srov. Sartor resartus or life and opinions of Herr Teufelsdroeck (1833—1834). Str. 104: *Pospíšil si a zemřel* — Mikoláš Aleš zemřel 10. VII. 1913.

Str. 106 — *Cestopis, jaký nemá být.* [Alois Mrštík: Hore Váhom. Obrazy z Tater. Praha 1919.] Venkov 5. X. (č. 235, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 278—282, s několika drobnými úpravami jazykovými.

Str. 112 — *Ještě o budoucí literatuře.* Venkov 12. X. (č. 241, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 372—377, s několika drobnými stylistickými úpravami. — Str. 113: *Daniel Valgraive* — hrdina stejnojmenného románu; *duší samotářských a neplodných* — srov. de Lafayette: La princesse de Clèves (1678), Benjamin Constant: Adolphe (1816), Edmond de Goncourt: La Faustin (1882), François René de Chateaubriand: René (část prozaického eposu Les Natchez, 1805), Maurice Barrès: Le jardin de Bérénice (1891). Str. 114: *comédie rosse* — krvák. Str. 115: *koženin laichtrovských* — narážka na moralistické romány Josefa Laichtra (1864—1949); *Juliena Sorela jako Rubempréa* — srov. Stendhal: Le rouge et le noir (1830), Honoré de Balzac: Les illusions perdu (1837—1839); *Nieritzům* — Gustav Nieritz (1795—1876), německý spisovatel s výchovným a mravoličným zaměřením.

Str. 118 — *Vruby a vroubky na poutnické holi F. X. Šaldy. 1.* Tribuna 28. X. (č. 228, str. 9—10); *2.* Venkov 9. XI. (č. 263, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 326—334, s několika drobnými jazykovými úpravami. — *Stupeň na hvězdném žebříku Jakubově* — podle příběhu 1. knihy Mojžíšovy uvidí Jakub ve snu žebřík, po němž k němu sestupují andělé, a Boha, žehnajícího jeho rodu. Str. 119: *Homo additus naturae*... — člověk spojený s přírodou, člověk spojený s knihami, kniha spojená s knihami. Str. 124: *Aristofanes* — ve hře Jezdci (424 před n. l.).

Str. 127 — *Český duch a český problém.* [Rudolf Pannwitz: Der Geist der Tschechen. Vídeň 1919.] Venkov 16. XI. (č. 269, str. 2—3). — Str. 129: *co praví Březina* — v básni Kolozpěv srdcí ve sbírce Ruce (1901). Str. 130: *Upozornil jsem nejednou* — na př. ve stati Básník a politika, viz zde str. 96—100.

Str. 132 — *Kousek poetiky.* [Jakub Deml: Šlépěje V. Šternberk 1919; Ladislav Narcis Zvěřina: Antonín Sova. Studie jeho básnického vývoje. Praha 1919.] Venkov 23. XI. (č. 275, str. 2—3). Část o Demlovi knižně v Časových i nadčasových, str. 507—510, s několika drobnými stylistickými úpravami.

Str. 137 — *Román náboženský?* [Josef Laichter: Kam od Říma? Praha 1919.] *1.* Venkov 7. XII. (č. 287, str. 2—4); *2.* tamtéž 14. XII. (č. 292, str. 2—3); *3.* tamtéž 21. XII. (č. 298, str. 2—4). Knižně v Časových i nadčasových, str. 340—358, s drobnými úpravami; z podstatných uvádíme: str. 142, ř. 1: vší dogmatiky — *tak si to aspoň představuje p. Laichter; vpravdě takových snah ani v nejradikálnějším protestantismu není.* — Str. 142: *mundus vult decipi, ergo decipiatur* — svět chce být klamán, ať je tedy klamán.

Str. 155 — *Voják a vojáctví.* Sborník Československé armádě k 28. říjnu (Praha 1919, str. 49).

Str. 156 — *Bázeň ze života.* Venkov 23. II. (č. 47, str. 2—3, Na okraji dní). — Str. 157: *článek Matka a dítě* — autorem článku, který vyšel v Budoucnu 1, str. 204 až 210 a 249—254, je Gamma [= Gustav Jaroš].

Str. 158 — *Četba pro republikány.* Venkov 23. II. (č. 47, str. 3—4, Na okraji dní). — *Paměti Marie svobodné paní z Wallersee* — vydalo nakladatelství Bradáč; *Jiný nakladatel* — Josef Svátek; *a jiný* — Kvasnička a Hampl; *vyšel... v Reklamce* — r. 1900.

Str. 158 — *Macharova kampaň.* Venkov 6. IV. (č. 83, str. 2, Na okraji dní). — *Machar pokračuje v boji* — srov. Macharovy články v Národních listech: Amnestie, 2. II., a Časové kapitoly III, 9. III. 1919. O Šaldově názoru na amnestii viz také stať „Národ spravedlivý", Kritické projevy 10, str. 163—168. Str. 159: *Études Robespierristes* — vyšly r. 1918. Str. 160: *z... řeči presidentovy* — T. G. Masaryk pronesl 28. III. 1919 řeč při návštěvě důstojnických a poddůstojnických kursů, srov. Cesta demokracie 1, str. 93—102 (Praha 1933).

Str. 160 — *Centralisace nebo decentralisace?* Venkov 6. IV. (č. 83, str. 2—3, Na okraji dní).

Str. 161 — *O spravedlnosť.* Venkov 20. IV. (č. 95, str. 2—4). — Odpověď na Gammův článek O spravedlnost, Česká stráž 2, č. 14 (10. IV.), jenž je reakcí na Šaldovu stať Macharova kampaň (viz zde str. 158—160). — Str. 163: *con fuoco a con amore* — s ohněm a s láskou.

Str. 166 — *Za novou, pravou spravedlností.* Venkov 15. VI. (č. 140, str. 2—3). — Odpověď na Gammovy diskusní články O spravedlnost, Česká stráž 2, č. 18 a 20 (8. a 22. V.). — *První feuilleton Na okraji dní* — viz zde str. 158. Str. 167: *facere* — zde ve smyslu čin. Str. 169: *spory o prapor rudý a červenobílý* — báseň Antonína Sovy Sloky spisovatelům (Červen 2, 1919—1920, str. 113), začínající veršem Chci, aby náš prapor rudě vlál, vyvolala v řadě nacionalisticky smýšlejících spisovatelů odpor a rozhořčení. Viktor Dyk varuje v polemické básni Odpověď (Národní listy 1. VI. 1919) před rudým praporem a slibuje, že nápravu přinese i prapor červenobílý. Ke sporu se vyjádřil i St. K. Neumann v článku Rudá barva a běločervená barva (Červen 2, 1919—1920, str. 129) a j.

Str. 169 — *Spisovatelstvo a národ.* Venkov 26. X. (č. 253, str. 2—3, Na okraji dní). Knižně v Časových i nadčasových, str. 292—295, s menšími stylistickými úpravami. — *Konají pilné porady* — Zvon 1919—1920 otiskoval v listopadu, prosinci a začátkem ledna u příležitosti prvního výročí osvobození názory spisovatelů na rok života v novém státě, které ve velké většině vyjadřovaly zklamání a volaly po morální očistě veřejného života; *májový list* — viz vysv. ke str. 63.

Str. 171 — Praha velkoměstem. Venkov 26. X. (č. 253, str. 3, Na okraji dní). Knižně v Časových i nadčasových, str. 295—297, s menšími úpravami. — *Cottagových čtvrtí, boarding schools* — zahradní městské čtvrti, koleje, internáty. Str. 172: *Armáda spásy* — americká náboženská společnost, založená r. 1877.

1920

Str. 175 — O nové češství. Venkov 1. I. (č. 1, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 388—394, s drobnějšími stylistickými úpravami. — Str. 180: *taylorismus* — řízení práce v kapitalistickém státě, směřující k největšímu vykořistění pracovních sil; *„křesťanská věda"* — americká náboženská sekta, založená Mary Bakerovou (1821—1910); *Engels napsal kdysi* — v Původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu, str. 156 (vydání ve Svobodě 1949).

Str. 181 — O duši národa. Jen pro čtenáře pozorné. Venkov 23. V. (č. 121, str. 1—2). Knižně v Časových i nadčasových, str. 383—387, s několika úpravami, z nichž uvádíme: str. 183, ř. 19: mezi ní a nimi. *Vyvíjí se dialogem, který s ní vede tvořivá duše jedinců - geniů; dialogem, který velmi často mívá formu sporu a boje.* — Str. 183: *Corruptio optimi pessima* — porušením nejlepšího vznikne nejhorší.

Str. 186 — Růžena Svobodová: Barvy Jugoslavie. Obrázky z cest. [Praha] *1911. Nákladem Unie. První posthuma naší veliké zvěčnělé...* Lípa 3, 1920, sv. 5, str. 58 až 59. Podepsáno F. X. Š. — Str. 187: *obyvatel Parnasu a Helikonu* — míst zasvěcených podle řeckých bájí Apollonovi a Musám. Str. 188: *karyatidy* — ženské postavy, jimiž je místo sloupů nesena jedna z předsíní antické svatyně Erechtheionu v Athénách.

Str. 189 — Arnošt Denis. Venkov 28. X. (č. 255, str. 3—4). — Stať byla napsána u příležitosti Denisovy účasti na oslavách dvouletého výročí vzniku Československé republiky. — Str. 190: *národním neštěstím* — válka prusko-francouzská skončila vítězstvím Německa, které obdrželo podle mírové smlouvy Alsasko a východní Lotrinsko. Tato anexe proměnila válku Německa z války národní ve válku dobyvačnou, nespravedlivou; *Katastrofa sedanská* — bitva u Sedanu 1. IX. 1870 uspíšila katastrofální porážku francouzské armády a zajetím císaře Napoleona III. konec prusko-francouzské války. Str. 196: *impassibilité* — necitlivost.

Str. 198 — České veřejnosti literární i novinářské! Zasláno různým časopisům; na př. Venkov 7. I. (č. 6, str. 2.) Podepsáno F. X. Šalda. V Praze III, čp. 286.

Str. 198 — Ještě o korespondenci Růženy Svobodové. Zasláno různým časopisům; na př. Venkov 6. II. (č. 32, str. 2—3).

Str. 199 — Dvě kapitolky o Josefu Laichtrovi. Lípa 3, 1920, sv. 4, str. 32—40. — Odpověď na Laichtrův článek Kritika kritik, Naše doba 27, str. 297—302, v němž se Laichter brání proti Šaldově kritice svého románu Kam od Říma? (viz zde str. 137—154). V druhé části odpovídá Šalda na Laichtrovu stať Co chce T. G. Masaryk na české krásné literatuře a jaký měl na ni vliv?, Naše doba 27, str. 377—385, v níž Laichter srovnává Šaldu s Masarykem, vytýká mu „flaubertismus" a staví se polemicky proti Šaldově pojetí českobratrství v Moderní literatuře české (1909). — Str. 200: *Sapienti sat* — moudrému napověz; *Praví-li Masaryk* — v Otázce sociální 2, str. 230 (Praha 1898). Str. 201: *filosof americký William James* — v knize The varieties of religious experience (1902); *Si duo faciunt idem, non est idem* — jestliže dva dělají totéž, není to totéž. Str. 203: *způsob nebožtíka P. Jemelky* — Páter Alois Jemelka, horlivý misijní kazatel, známý svým polemickým vystoupením proti Masarykovi; *markýz Posa* — postava ze hry Don Carlos, představitel svobodomyslnosti. Str. 205: *za války světové napsal jsem* — ve studii Mistr Jan Hus a doba jeho v moderní poesii české, viz Kritické projevy 9, str. 307—340; *Ubinam gentium vivimus?* — kde to žijeme; *překlad Mussetova Rolly* — vyšel jako 16. sv. v překladu Emanuela z Čenkova, s úvodem J. Vrchlického. Praha 1892; *Josef Kuffner* — srov. š. [= Josef Kuffner]: Alfred de Musset, Rolla, Národní listy 25. XI. 1892.

1921

Str. 209 — Něco o politice kulturní a nekulturní. Venkov 27. III. (č. 73, str. 4 až 5). — Str. 211: *při nedávném soupisu obyvatelstva* — soupis obyvatelstva začátkem r. 1921 dal levicovým stranám podnět pro výzvu k vystupování z římskokatolické církve. Proti této výzvě se postavil v Národní politice historik J. Pekař v článku Ve vážné chvíli (8. a 12. II). Kostnická jednota svolala jako protest proti Pekařově článku 14. II. veřejnou schůzi, na níž vystoupil Adolf Černý-Rokyta, Jan Herben a j. Str. 212: *při novinové debatě o českých kandidátech ceny Nobelovy* — přes to, že právo navrhovat kandidáty na Nobelovu cenu v oboru krásného písemnictví bylo uznávanou výsadou universit a akademií, kulturní výbor Národního shromáždění navrhl za českého kandidáta na rok 1921 A. Jiráska, čímž vyvolal řadu polemik v tisku i v literárních kruzích, které pokládaly za vhodnějšího kandidáta O. Březinu. (Viz také Šaldův názor zde na str. 248). Str. 213: *z románu Tolstého* — viz vysv. ke str. 37; *Tout comme chez vous* — vše jako u vás. Str. 216: *Sekčním přednostou pro literaturu a umění* — byl v r. 1921 Jaroslav Kvapil.

Str. 219 — Magnus parens. Venkov 15. VI. (č. 138, str. 2—3). Knižně v Časových i nadčasových, str. 321—325, s některými úpravami, z nichž uvádíme: str. 220, ř. 7: správně oceňován; *a právě ve Francii nejméně. Cizina předešla Francii v tomto směru značně a cizina vnucuje Baudelaira a jeho kult Francii, jako cizina vnutila Americe Poea.* Poznámka pod čarou je v knižním vydání vypuštěna. — Str. 219: *hrst překladů Dykových* — v Lumíru 48, str. 113—116. Str. 220: *Lanson pokusil se první* — srov. Gustave Lanson: Dějiny novodobé literatury francouzské, díl 2, str. 154 (Praha 1900); *Mauclair ve své knize* — srov. Camille Mauclair: Charles Baudelaire (1916). Str. 221: *l'homme et la pensée* — člověk a myšlenka; *v podání Crépetů* — srov. Eugène et Jacques Crépet: Baudelaire (1919). Str. 222: *rozvíjí nápověď Lanso-*

novu — Reynold cituje na str. 199 větu z Lansonových Dějin (viz vysv. ke str. 220): Jsa soužen myšlenkou na smrt a žízně po ní, připomíná nám úzkostiplné křesťanství 15. stol.

Str. 224 — *Epilog jubilea Jiráskova.* Tribuna 6. XI. (č. 261, str. 3—4). Knižně v Časových i nadčasových, str. 397—401, s úpravami, z nichž podstatné uvádíme: str. 228, ř. 3: románu francouzského. *I když osobně soud Balzacův pokládám za přeceněni, i když se spíše chýlím k Stendhalovu skeptickému mínění o básnické hodnotě Waltera Scotta, jest zde přece něco významného, byť hodně časově podmíněného.* — Str. 226: *sborník literární* — Sborník studií a vzpomínek (Praha 1921) přinesl v uspořádání M. Hýska na př. studii F. M. Bartoše: Po stopách Jiráskova husitství a předhusitství, Rudolfa Urbánka: Jirásek a doba poděbradská, Václava Novotného: Bílá hora a doba pobělohorská v díle Jiráskově a j.

Str. 229 — *S troškou do mlýna — čili ještě něco o kritice.* Tribuna 20. XI. (č. 273, str. 1—3). — Str. 230: *procházkovsky směšný úkol literárního Pipergra* — narážka na ostré kritiky Arnošta Procházky; Jan Piperger byl v 19. stol. pražským mistrem popravčím. Str. 231: *Hic Rhodus, hic salta!* — ukaž, co umíš.

Str. 236 — *Sentimentální starosti o mrtvé i živé.* Tribuna 4. XII. (č. 285, str. 3 až 4). Knižně v Časových i nadčasových, str. 439—442, s drobnými stylistickými úpravami. — *Radosl z odpovědi* — v květnu 1920 požádal SVU Mánes radu města Prahy, aby zaplatila úpravu hrobu Josefa Mánesa. Městská rada žádost odmítla a oznámila SVU Mánes, že provedení úpravy Mánesova hrobu náleží jemu. Str. 237: *d'annunziovský il sacro egoismo* — svatý egoismus, označení rafinované egoistické smyslnosti, jež převládá v dílech italského spisovatele Gabriela d'Annunzio. Str. 238: *kterási spisovatelka* — srov. Zdeňka Hásková: Růženy Svobodové Zahrada Irémská, Národní listy 18. XI. 1921. Str. 239: *výzvy mobilisační* — vláda ČSR vyhlásila 27. X. 1921 mobilisaci jako opatření proti pokusu bývalého rakousko-uherského císaře Karla, který přiletěl tajně ze Švýcar do Maďarska a pokusil se o vojenský a státní puč; *Jsou české listy* — česká buržoasie využila nenarukování části branců zvláště z německého pohraničí k šovinistickým štvanicím. Došlo k výtržnostem v Rumburku a Varnsdorfu, ke krvavé srážce v Kraslicích. Buržoasní tisk demagogicky žádal konec „dlouhotrvajícího slabošského postupu" vlády vůči německému obyvatelstvu, srov. V. Dyk: Mrtví, Národní listy 30. X. 1921.

Str. 240 — *Na thema umění a život.* Tribuna 18. XII. (č. 297, str. 3—4). Knižně v Časových i nadčasových, str. 402—410, s drobnými stylistickými úpravami. — *O Langrových Snílcích a vrazích* — srov. Marie Pujmanová: Hra dýkami, Tribuna 23. X. 1921; *předvčírem* — srov. Marie Pujmanová: Před sto lety narodil se Gustave Flaubert, Tribuna 13. XII. 1921. Str. 241: *prix Monthyon* — cena nazvaná podle svého zakladatele Jeana Baptista de Monthyon (1733—1830), francouzského politika a mecenáše. Str. 242: *tour de force* — zde ve smyslu kousek nad všecky kousky; *Dantův verš* — je z 5. zpěvu Pekla ve Ztraceném ráji; *Dumasův Antony* — drama (1831), jehož hrdina je z rodu romantických odbojníků společnosti. Str. 244: *Madame Bovary c'est moi* — paní Bovaryová, to jsem já.

Str. 248 — *Nesnáze s učiteli.* Styl 1, 1920—1921, str. 100—101. Podepsáno Dr F. X. Šalda, profesor české fakulty filosofické. — Příspěvek do ankety Stylu o zajištění pokroku na vysokých školách uměleckých.

Str. 248 — *Kandidatura Nobelovy ceny.* Tribuna 12. I. (č. 9, str. 2). — Příspěvek k anketě o českém kandidátu na literární cenu Nobelovu, viz vysv. ke str. 212.

Str. 249 — *Zvrácená kritika.* Venkov 23. II. (č. 45, str. 2—3). — Odpověď na kritiku Vladimíra Lista Český spisovatel o průmyslníku, Národní listy 20. II. 1921, týkající se Šaldovy prózy Dílo člověkovo, Lípa 3, 1920, str. 1—12.

Str. 252 — *Ad vocem mých dvou knih o zvěčnělé Růženě Svobodové.* Venkov 19. V. (č. 115, str. 2—3). — Polemická odpověď na feuilleton Arne Nováka Strom bolesti, Venkov 10. V. 1921. — Str. 253: *nebožtíka Nájemníka* — maloměšťácký týdeník, známý svými štvavými kampaněmi (vydavatelka Marie Veselá). Str. 254: *papier mâché* — papírovina, z níž se lisují různé předměty.

Str. 254 — *Ještě pan Arne Novák.* Venkov 21. V. (č. 117, str. 3). — Polemická odpověď na poznámku Arne Nováka, připojenou k Šaldovu článku Ad vocem mých dvou knih o zvěčnělé Růženě Svobodové, viz zde str. 252, v níž A. Novák odmítá výzvu redakce Venkova k další polemice.

Str. 255 — *Ještě kus literárních mravů českých.* Venkov 12. VI. (č. 136, str. 5 až 6). — *Ve své stati* — viz zde str. 252; *v poslední Cestě p. K. M. Čapek* — srov. K. M. Čapek: F. X. Šalda, panegyrik a pamfletik, Cesta 3, str. 763—764; *referát o Kašparu Lénovi* — viz Kritické projevy 7, str. 295—298. Str. 256: *Sic itur ad veritatem* — tak se jde k pravdě.

Str. 256 — *Češi a Němci.* Tribuna 25. XII. (č. 303, str. 14). — Příspěvek k anketě Tribuny o českoněmeckém soužití.